

Prevence a předcházení etnickým a národnostním konfliktům (II)

(Pokračování z minulého čísla)

Dvěma klasickými příklady operací OSN vynucení míru jsou Korea a válka v Perském zálivu. Někteří autoři snad mohou hodnotit válku v Perském zálivu jako „nevhodný příklad“ role OSN v novém světovém pořádku, ale jiní ji naopak uvádějí jako příklad, co mohou Spojené národy dokázat, když jednají kolektivně. Operace sankcionované OSN, jako byla třeba zmiňovaná válka v Perském zálivu, totiž přesně naplňují teze čl. 1

Charty OSN o provádění „efektivních kolektivních opatření“ k odstranění „ohrožení míru“ a potlačení „aktů agrese“.

Možná nejdůležitějším aspektem války v Perském zálivu bylo, že se uskutečnila díky spolupráci USA a SSSR, dvou stálých členů Rady bezpečnosti, kteří byli především odpovědní za léta, kdy jednání Rady bezpečnosti pravidelně končila ve slepé uličce. Takový typ operací je životně důležitým pro zavedení „nového světového pořádku“; anebo jak napsal jeden renomovaný politický komentátor: „světa, ve kterém národy budou bezpečny díky schopnosti Spojených národů zaručit jejich bezpečnost prostřednictvím kolektivních (bezpečnostních) opatření“.

Zde je důležité ukázat odlišnosti Charty OSN a plánů OSN na užití síly v mezinárodních vztazích. *Protože Charta OSN zakazuje použití síly v mezinárodních vztazích, nerozlišuje mezi obdobími války a obdobími míru.* Místo toho popisuje aktuální stav mezinárodních vztahů, používajíc jako východiska opatření jednotlivých států.

Podle Charty Spojených národů existuje jediná legální situace v mezinárodních vztazích. Je to stav rovnosti suverenity států, každého s právem na svobodu od agrese proti svému území či vměšování do vnitřních záležitostí. Mezinárodní akce jsou charakterizovány jako zákonné nebo nezákonné, podle toho zda jsou v souladu či narušují podmínky mírové koexistence stanovené Chartou OSN.

Charta opravňuje orgány Spojených národů určit agresora, uznat právo na obranu, a provést taková opatření, která jsou nezbytná k obnovení míru, včetně své vojenské angažovanosti v konfliktu.

Jeden politický pozorovatel se zabýval otázkou, zda je OSN oprávněno či nikoliv zasahovat do záležitostí suverénních států. Došel k závěru, že i v případech tzv. humanitární intervence takový zásah vyžaduje jasné, nezvratné a jednoznačné důvody, a celá akce musí být provedena nanejvýš opatrně. Za jistých okolností je přípustná pouze taková intervence OSN, která by mohla být dokonce označena za **povinnou**.

Obecně je vnitřní pořádek určitého státu chráněn Chartou OSN; jen Spojené národy mají legální oprávnění k intervenci, jednotlivé členské státy ne, protože OSN má přístup k prostředkům a metodám členským státům nedostupným. Spojené národy jsou oprávněny intervenovat v situacích, které jinak by mohly být označeny jako zasahování do „vnitřních záležitostí“, a to v případech kdy „potlačování minorit“ zakládá hrozbu mezinárodnímu míru. Charta OSN vylučuje jednotlivé státy z intervence či jakýchkoli jiných vynucovacích akcí (definovaných jako „použití diplomatických, ekonomických či vojenských sankcí“), ale čl. 53 Charty také vylučuje z takových akcí i regionální organizace a agentury, pokud souhlas s jejich oprávněností nevysloví Rada bezpečnosti.

Jediný legální způsob zasahování do záležitostí suverénního státu proti přerůstání vnitřního zápasu na mezinárodní scénu se tedy uskutečňuje prostřednictvím kolektivní akce pod záštitou Spojených národů. Taková akce je autorizována Chartou OSN, avšak principálně je jednotlivým státům bráněno, aby se vměšovaly do záležitostí jiných států; takový zákaz „klade úkol státům kolektivně, prostřednictvím Spojených národů, zabránit občanským nepokojům kdykoliv, když je podle úsudku Spojených národů „ohrožen mezinárodní mír“. Nesplnění tohoto závazku vybízí zúčastněné státy a aliance k intervenci a protiintervenci. Pracovníci OSN musí zajistit, aby politický cíl intervence byl jasně definován, a to dříve než samotná intervence začne, přestože důvody pro ni se snad zdají být založeny na potřebě „vstoupit do občanské války z důvodů mezinárodní bezpečnosti“.

I když OSN má nepochybný mandát zabývat se těmito typy bezpečnostní problematiky, doposud se v dostatečně míře vnitřními etnickými problémy vlastně ani nezabývalo. Pokud pomineme studenou válku, dalším faktorem, který OSN v tomto směru omezuje, je poměr mezi národy a státy. Neboť **OSN je především organizací států, ne národů**, a státy se cítí často „ohroženy“ požadavky těchto národů (minorit). Státy většinou drží „nacionální“ problémy pod povrchem. Etnické otázky se však přesto na program jednání dostaly a OSN se jimi začalo zabývat, respektive vydávat příslušné rezoluce; nicméně jako takové, „Spojené národy nemají mechanismus na vynucení přijatých rezolucí; a tak, jak připustil jeden generální tajemník OSN, Spojené národy jsou často neschopné podniknout rozhodné akce k rozřešení konfliktů a jeho rezoluce jsou stále více ignorovány především těmi, kdo se cítí dostatečně silní, aby si to mohli dovolit“.

Důležité je, že se OSN rozhodlo zabývat se etnickými konflikty na individuální, ne skupinové úrovni. Jinými slovy, **jednotlivci mají právo na jazykový a kulturní rozvoj, zrovna tak jako právo nebýt diskriminováni**; avšak minoritním skupinám tato práva udělena nejsou. Výjimkou z pravidla se zdá otázka genocidy. Je dokumentována podpora kolektivních akcí Spojených národů proti *zločinu genocidy, který je charakterizován jako jakákoliv „akce mající za cíl zničit celou národní, etnickou, rasovou či náboženskou skupinu nebo její část“*. Akce považované za kriminální ve své povaze zahrnují zabíjení členů skupiny; způsobující vážnou tělesnou nebo duševní újmu skupině; záměrně vytváření takových podmínek života, které mají za následek fyzické zničení skupiny; akce zabraňující porodům v rámci skupiny či fyzické vyloučení dětí ze skupiny. Ale aby těmto zločinům mohlo být účinněji bráněno, Spojené národy musí být daleko výkonnější.

Tato charakterizovaná oprávnění OSN ve vztahu k etnickým minoritám činí Spojené národy jediným zákonným a mezinárodně uznávaným orgánem, který může podnikat rozhodné akce. Jedině Spojené národy mají mezinárodní autoritu pro vojenské odstrašení, a bude-li to nezbytné, i pro rozhodná opatření proti nově zjištěnému „nepříteli“.

Proč je k dosažení stability zapotřebí silné mezinárodní organizace - obzvláště v čase etnických a nacionalistických konfliktů - nejlépe vysvětluje přirozený stav mezinárodního bezpečnostního systému. Ten totiž svou anarchistickou povahou „vytváří mocný podnět pro agresi“, protože v „anarchii neexistuje vyšší orgán či suverén chránící státy jeden před druhým.“ V důsledku toho se v potenciálně nepřátelském světě stará každý stát jen sám o sebe. Státy tedy budou udržovat takovou vojenskou kapacitu, která jim umožní „starat se samy o sebe“. Aby nebankrotovaly, musí být podniknuto více ve směru kolektivní bezpečnosti.

Někteří historici odmítají názor, že kolektivní bezpečnost - obzvláště univerzální kolektivní bezpečnost - byla původním záměrem zakladatelů Spojených národů nebo pochybují, zda tato kolektivní bezpečnost byla kdy skutečně proveditelná. Argumentují tím, že OSN se nikdy neskládala ze států „dychtivých zúčastnit se kolektivního bezpečnostního systému“ a že vždy existovaly jisté aspekty, které státníci pokládali za nepřijatelné. Protože ale nyní státníci shledali podobné závazky jako přijatelné, jejich země musí získat vnitřní motivaci, která je „přesvědčí o správnosti rozhodnutí OSN, a tak budou ochotny platit za svou účast při obecném vynucení antiagresivního chování“.

I bez souhlasu s touto interpretací původního záměru zakladatelů Spojených národů musíme přiznat, že předcházející věta je velmi výstižná. Generální tajemník, Rada bezpečnosti či Valné shromáždění nebyli nikdy úspěšní při prosazování větší kolektivní bezpečnostní role OSN. Takový krok totiž musí být iniciován státy samotnými, obzvláště pěti stálými členy Bezpečnostní rady. A cena souhlasu s takovou ztrátou „suverenity“ je potenciálně velmi vysoká; státy proto musí být nejprve vnitřně přesvědčeny, že z legálních, morálních a „pragmatických“ důvodů je v jejich národním zájmu klást odpor jakémukoliv „nepříteli“ definovanému pro tento věk etnických konfliktů a že tím nejlepším prostředkem pro tento úkol jsou právě Spojené národy.

III. Měli bychom jednat? Je to skutečně v našem národním zájmu?

Než stát svěří své vojáky pod velení OSN musí být vyhodnoceny tyto čtyři podmínky:

- * existuje-li pro to morální oprávnění;
- * je-li vojenská akce skutečně ve státním zájmu;
- * existuje-li reálná šance na úspěch;
- * a je-li možné získat pro tuto akci dostatečnou domácí podporu.

V současné balkánské krizi je splněna pouze podmínka morálního oprávnění, a to naprosto nepostačuje, aby státníci začali jednat. „Když posílají mládež své země aby čelili smrti v boji, musí existovat nutná národní zájmy k ospravedlnění oběti.“ Tento výrok se přímo týká jádra problému. I když je státník morálně

rozhořčen tím co vidí, může snad dopustit velké krveprolití svého národa pro věc, která není v bezprostředním zájmu národa? Bez vnitřní podpory nelze uvažovat o jakékoliv akci podnikané v národním zájmu, zejména rozděluje-li tento problém celý národ.

Ve světě etnických a nacionálních konfliktů budeme podobné otázky řešit velmi často. Etnické a nacionální konflikty nejsou jevem, který snad dobrovolně odejde ze scény historie tam odkud přišel. Místo toho je osudově určeno, aby tyto problémy zůstaly jako leprózní bolák společenství tak dlouho, pokud toto společenství nepodnikne rozhodné kroky ke svému očištění od špíny, která jej stále zamořuje. Odpověď leží výhradně v oblasti ozbrojených bezpečnostních opatření. Jistě je to ekonomika, která hraje značnou roli v historii etnických a nacionálních konfliktů, ale mezinárodně sankcionované odstrašení, a bude-li nezbytné i ozbrojená intervence, bude mít rozhodující význam při potlačení současné vlny etnických a nacionálních nepokojů. Nebudeme řešit otázku, zda je či není taková akce v zájmu „mezinárodního společenství“; většina pozorovatelů se jednomyslně shoduje, že ano. Co je však méně jisté je, zda taková akce je v národním zájmu státu, kterého se konflikt bezprostředně netýká. Historie ukazuje, že i když to není krátkodobě příliš evidentní, ve střednědobé a dlouhodobé perspektivě je mezinárodní odstrašovací akce (pokud je nezbytná k oddělení „nepřátelských stran“ etnického a nacionalistického konfliktu) nesporně v národním zájmu všech států. Mají-li tyto státy v úmyslu chránit mezinárodní společenství v okamžiku, kdy jsou jeho zájmy ohroženy, nemůžeme dojít k žádnému jinému závěru.

Mezinárodní společenství a problémy menšin v minulosti

Mezinárodní společenství se zabývá záležitostmi menšinových práv vlastně již od roku 1878, i když, musíme přiznat, poměrně neefektivně. Smlouvy s národnostními menšinami uzavřené po první světové válce v následnických státech udělaly pro vyřešení problému málo, což mělo za následek, že „mocné státy převzaly úkol chránit své národnostní menšiny žijící v jiných státech...“. V případě nacistického Německa se „práva menšin staly prostě záminkou k vytvoření ... Evropy ovládané Třetí říší“.

Americký prezident Woodrow Wilson byl mezi prvními, kteří viděli přímé spojení mezi obranou práv etnických menšin, bezpečností a stabilitou mezinárodního společenství jako celku. Wilson cítil, že velmocí musí v tomto směru hrát velmi důležitou roli. Ukázal, že zabezpečení takových práv není pouze z „humanitárních“ důvodů. Je nutné i z velmi pragmatických důvodů, protože pokud nejsou tato práva zabezpečena, má to nepříznivý efekt na stabilitu a bezpečnost celého evropského kontinentu, jejichž udržování je v národním zájmu velmocí. Cítili:

„Snažíme se vytvořit mírové uspořádání, tedy přesněji eliminovat ty prvky neklidu pokud to jen bude možné, které mohou narušit světový mír, a zkusíme rovnoměrně rozdělit oblasti podle rasy, etnického charakteru národa, který na daném území žije ... Nemůžeme si dovolit zaručit územní uspořádání, o kterém se domníváme, že nebude správné, a nemůžeme nechávat prvky neklidu neodstraněny, zejména ty, o kterých se domníváme, že budou rušit světový mír. Vezmeme práva menšin. Odvažují se tvrdit, že nic nemůže narušovat světový mír, než nespra-

vedlivé zacházení s národnostními menšinami. A pokud mají velmoci zaručit světový mír, jak toho může být dosaženo bez poskytnutí nutných a spravedlivých záruk?"

Smlouvy s menšinami uzavřené po mírových smlouvách první světové války měly zajistit každé menšině právo o kterém mluvil prezident Wilson. Nesporně to byl velmi předvídavý pokus, aby národy různých ras, státních příslušností a náboženství mohly žít spolu v jednom státě šťastně a svobodně. Avšak od samého počátku mnoho signatářů menšinových smluv tyto neplnilo a když menšiny začaly „pěstovat svou národní pýchu“, signatáři se na ně dívali jak na „rušitele státní suverenity“. Když signatáři začali smlouvy porušovat, ani Společnost národů jako celek, ani žádný jiný stát či organizace, netrvaly na plnění jejich ustanovení. „Od té doby se celý menšinový systém začal rychle rozpadat. Místo zdravého rozumu a jednání se stala arbitrem síla.“

Cílem Společnosti národů se stalo především uchování míru, původně prostřednictvím systému kolektivní bezpečnosti. S neúspěchem ženevského protokolu (pokusu spojit rozhodování o bezpečnosti s rozhodnutími Světového soudu či s arbitráží) skončily i další pokusy posílit Společnost národů pomocí multilaterálních akcí. Místo toho vznikl „chaos bilaterálních paktů o neútočení, různých smluv o přátelství, neutralitě a arbitráži, smíru nebo vzájemné pomoci“.

Přestože Společnost národů neuspěla v prevenci násilí a a ní nezabránila vzniku druhé světové války, nemělo by to vést k jejímu cynickému zamítnutí jako modelu pro současný svět. Neúspěch Společnosti národů efektivně řešit německé, japonské a italské porušování světového pořádku ani neprokazuje, ani nepotvrzuje životnost kolektivní bezpečnosti. „Společnost národů možná neuspěla, protože to nikdy skutečně a upřímně nezkoušela.“ Nabízí se závěr, že „státy nespokojené v třicátých letech se statusem quo se neobávaly jak hlavních velmocí, tak kolektivní akce Společnosti národů, která by měla zabránit jejich ambicím“. Byly to právě členské státy, které spolu izolacionistickými USA poskytl Německu, Japonsku a Itálii mezinárodní podmínky, ve kterých měly naprostou svobodu operovat. Byly to členské státy, a ne Společnost národů jako organizace, které vytvořily tento stav tím, že nikdy skutečně nepodporovaly její autoritu. A to je i historické poučení, že Spojené národy jako organizace, i její jednotlivé členské státy, měly věnovat velkou pozornost věrohodnosti a autoritě OSN, aby nezískaly tvář v tvář nacionalisticky motivované agrese špatnou pověst.

Etnicita, nacionalismus a fašismus v meziválečném období

Je nutné si otevřeně přiznat, že **globální ekonomický nacionalismus**, jak před, tak po propuknutí velké hospodářské krize v Americe, hrál v dvacátých a třicátých letech významnou úlohu při vzniku **politického nacionalismu** a autoritativních režimů v chudších částech Evropy. Současné mezinárodní společenství, které se zabývá nedávným růstem etnického a nacionalistického napětí, by se z toho mělo poučit. Diktátoři se skutečně mohou dostat k moci na „prázdných žaludcích svých volebních obvodů“, ačkoliv to není v žádném případě jejich jediným zdrojem získávání lidové podpory. Pomocí zkresleného užívání historie se ale může nacionalistický diktátor proměnit v sílu příliš nebezpečnou mezinárodnímu pořádku. Tak tomu bylo i v meziválečném období, kdy se dostal k moci expanzivní fašismus.

Část problému vztahu mezinárodního společenství k Hitlerovi a jemu podobným je v tom, že se nenávistný nacionalismus netýkal výhradně Japonska, Itálie a Německa, ani se nesoustředil výhradně do osoby Adolfa Hitlera. Historici ukazují, že i bez takových osobností, jako byl Hitler, existovaly ve světě základní předpoklady pro války, které začaly v letech 1939-41. I kdyby Hitler propagoval etnické nadšení ze všech svých sil, celé jeho úsilí by vešlo vniveč, kdyby v Německu té doby nebyla extrémně úrodná půda pro Hitlerovu setbu nenávistného nacionalismu. Adolf Hitler, naši čtenáři nesmí nikdy zapomínat, byl pouze „nadmíru nechutným příkladem něčeho co nebylo zdaleka tak cizí evropské mentalitě: tendenci rozdělovat různé druhy lidí do různých uzavřených kategorií a potom s nimi manipulovat“. Na základě současných událostí můžeme odvodit, nakolik se tato speciální charakteristika změnila a jak je typická pro Evropu dnes.

Jiný historik charakterizoval tvrdý nacionalismus a fašismus, který ztělesňoval Hitler, jako „nacionalistické hnutí a rasovou nesnášenlivost“, a když psal svou knihu na konci 60. let poukázal na to, že ve „věku ekonomické stability, ve které nacionalistická a rasová nenávisť v Evropě končí, není pravděpodobné, že se fašismus znovu zrodí jako masové hnutí“. A tady bychom se mohli zeptat, jaká je pravděpodobnost, že se fašismus znovu zrodí jako „masové hnutí“, teď když značná část Evropy prochází obdobím ekonomické nestability a nacionální a rasová nenávisť je znovu na vzestupu?

Fašisté meziválečného období nenáviděli demokracii, liberalismus a politické strany, které byly s těmito pojmy spjaty. Ve skutečnosti je chtěli nahradit autoritářskými a korporativními státy. Fašistické strany byly elitářsky založené a zaváděly systém jedné strany, ve kterém se podstatně překrývaly státní a stranické orgány. Mnoho fašistů se domnívalo, že „jsou povoláni, aby zachránili a vedli národ“, a pro tento účel využívali polovojeenské a miliční organizace. Tato fašistická hnutí využívala ideologii, která sloužila jako „mocný mýtus, mýtus národa a jeho rasy“. Hnutí měla „obvykle formu územní expanze jako svůj nejvyšší cíl, ... gloriovala a uctívala minulost ...“.

Jakmile jednou autoritativní stát dosáhl tohoto stupně vývoje, mezinárodní společenství mělo okamžitě jednat; ne jenom zastavit agresi a zabránit dosažení cíle jednomu diktátorovi, ale spolu s těmi státy, které si přály žít v míru, také naznačit ostatním diktátorům, že nacionalisticky inspirovaná agrese nebude ponechána bez trestu. Státy tento postoj nezaujaly, a tak období mezi válkami skončilo v krveprolití, které bylo větší, než zaujetí zmiňovaného postoje. Také dnes, pokud nezaujmeme podobný pevný postoj, se bude historie v nepříteli vzdálené budoucnosti opakovat. Ztráta věrohodnosti spojená s nezaujetím odhodlaného postoje proti nacionalistické územní expanzi (či vnitřní represi) povzbudí ostatní nacionalistické režimy, že budou odvážnější ve svých činech a budou si méně všimnout tlaku mezinárodního společenství. Jak čtenář sám uvidí v další části, klíčovým faktorem bylo a znovu bude udržování tohoto mezinárodního odhodlání, což není právě jednoduchým úkolem.

Odhodlání a jednota k zastavení agrese

Udržet po válce mír s poraženým nepřítelem není tak těžké, jako udržet vítěznou koalici pohromadě.

(C. E. Black a E. C. Helmreich „Evropa dvacátého století“)

Právě to byl hlavní problém vítězných spojenců po první světové válce, když mělo být v meziválečném období zabráněno vzestupu agresivního nacionalismu. K zhroucení vítězné koalice první světové války přispělo mnoho různých faktorů, „mezi jinými žárlivost, nenaplněné touhy, vzájemně se vylučující cíle ..., požadavky a snaha po rovnosti“. Navíc i když členové Společnosti národů pozorovali, jak se několik nových demokracií stává obětmi diktátorských a autoritativních režimů, nikdy neměli, ba ani nevyvinuli žádnou metodu jak se v takových situacích zachovat. Jen obecně cítili, „že by tato situace měla být předmětem mezinárodního zájmu“.

Britská zahraniční politika meziválečného období může být označena souhrnným pojmem „usmiřování“ (appeasement). Během toho období se však předpoklady a důvody pro takovou politiku měnily od stavu soucítění k obecnému strachu. Byl to „celý rozsah postojů od touhy být spravedlivým a poctivým k poraženému nepřítelem, až k politice podplácení znovu oživlého protivníka“. Zatímco ve dvacátých letech byla předmětem britského usmiřování výmarská republika, ve třicátých letech to bylo nacistické Německo; smysl usmiřování sahal od dosažení spravedlnosti k pouhé bezpečnosti, zatímco pro Němce ve dvacátých letech to znamenalo redukci reparací a podporování rovných práv. Důsledkem usmiřování v třicátých letech bylo „tvářet se slepým k německým ambicím, zejména tam, kde se tak dělo na účet jiných národů (obzvláště Československa). Mnichov, kde bylo Československo obětováno, se stal synonymem zrady ...“.

Jediným člověkem ve vládě Neville Chamberlaina, který byl proti strategii usmiřování, byl ministr zahraničí Anthony Eden. „Eden rovněž toužil po míru, ale byl přesvědčen, že ho může být dosaženo ne usmiřováním diktátorů, ale vzájemnou spoluprací všech států Evropy ... v odporu k těmto režimům“. Avšak Chamberlain nesouhlasil se svým ministrem zahraničí a před kolektivním odporem zvolil taktiku usmiřování. Chamberlain se totiž obával, že „kolektivní akce by vyprovokovala diktátory k válce, zatímco ... usmiřování povede k funkčnímu mírovému uspořádání“ (F. L. Carsten).

I když můžeme Brity za toto usmiřování plným právem kritizovat, musíme také připustit, že tuto politiku prováděli za podmínek, které jim byly vnuceny, tzn. v situaci, kdy museli jednat sami. Čeho se jim v první řadě nedostávalo byly závazky ze strany Francie a Spojených států podporovat Británii v jejím odporu proti Hitlerovi, anebo se k tomuto odporu přímo připojit. Rovněž chyběl jakýkoli funkční evropský spojenecký systém, ke kterému by se mohli případně obrátit o pomoc.

„Obyčejnému Američanovi se zdálo, že ačkoliv existuje morální důvod pomoci demokratických státům porazit nacismus, neexistuje žádný strategický nebo jiný národní zájem, který by vyžadoval, aby Spojené státy vstoupily do války.“ Pocity pochopitelné po skončení první světové války, které ve skutečnosti nebyly nikdy překonány, že „nic nemůže být vyřešeno válkou a že tudíž každý kompromis je

výhodnější než vzplanutí další války, byly ve Francii daleko rozšířenější než třeba ve Velké Británii. Navíc v Británii i ve Francii, ale obzvláště ve Francii, neexistovala žádná domácí podpora pro tzv. výbojnou zahraniční politiku. Francie ztratila v první světové válce celou generaci, a tak se cítila za „nejvyšší zárukou národních zájmů - neproniknutelnou Maginotovu linií“ zcela bezpečnou a zajištěnou. Avšak druhá světová válka ukázala, jak se taková krátkodobá bezpečnostní řešení snadno mění ve střednědobé a dlouhodobé, a kdyby dnes současné mezinárodní společenství snad opakovalo stejnou chybu, mohlo by to mít katastrofální následky.

Někteří odborníci zabývající se obdobím před druhou světovou válkou vidí jako rozhodující moment remilitarizaci Porýní, kdy velmoci selhaly a nezastrašily Hitlera, zaměřeného již tehdy na expanzi, ne až mnichovskou dohodou v r. 1938, rozhodující o osudu Československa. Anglie nebyla ochotna zaujmout pevné stanovisko a Francie sice nepřiliš ochotně, ale přece, dala Hitlerovi „volnou ruku“, a tak obě velmoci dohromady jako důsledek svého chování Hitlera v jeho záměrech jen povzbudily. Zrovna tak škodlivá byla neochota Britů a Francouzů postavit se expanzionistickému Japonsku na východě. Neboť „územní nedotknutelnost Číny pro ně nebyla nejvyšší hodnotou“, a protože jejich vlastní národní zájmy ležely dále na jih. Ani Británie, ani Francie (a musím rychle dodat, že ani USA) nepodnikly žádnou rozhodnou vojenskou akci, aby potlačily tuto vlnu expanzionismu. **Opět se prokázalo, že krátkodobé výhody vedou ke katastrofálním následkům.**

Když byly postaveny před volbu zda podporovat zásady Společnosti národů a vzepřít se italskému dobytí Etiopie, nebo usmířovat italské touhy na účet Etiopie, aby se zabránilo Mussoliniho spojení s Hitlerem (což tehdy bylo stále nejisté), Británie a Francie si zvolily to druhé. Jako důsledek jejich neochoty se angažovat Mussolini získal Etiopii, spojil se s Hitlerem, a získal volnou ruku pro další agresi, bez toho, aby za to zaplatil. Pokusy rozřešit tuto záležitost mezinárodními sankcemi neuspěly, ba navíc „diskreditovaly Společnost národů, její mechanismus kolektivní bezpečnosti, a vytvořily atmosféru pesimismu“.

Navzdory uvedeným skutečnostem mnoho historiků stále zastává názor, že to bylo až selhání Británie a Francie v otázce Československa v roce 1938, které dalo Hitlerovi signál, na který čekal. Británie váhala, protože se domnívala, že je celkově nepřipravena k vojenským akcím. Odpovědní britští politici předpokládali, že válka může být odvrácena jedině tím, když Německo a Československo dospějí k nějaké dohodě. Československo, jako slabší stát, bylo tlačeno Velkou Británií. „Logika britské politiky tehdy měla přenést důsledky války a porážky na Československo v naději, že tím zachrání někoho jiného“ (P. Calvocoressi, G. Wint, Totální válka).

Ale tento „rozumový“ důvod si nikdy nezískal naprostou či alespoň silnou podporu - a při zkoušce historie tyto důvody neobstály. Autoři „Totální války“ tvrdí, že kdyby se bývala Británie a Francie rozhodly připojit k obraně československé územní celistvosti, události v Evropě by se vyvinuly zcela jinak. Nic by nebylo tak beznadějně, jak si mnoho lidí ve vážných chvílích myslelo. Dále, „nikdo menší než sám Winston Churchill“ dovozoval, že „v pojmech vojenské síly tzv. léta oddychu, která byla údajně získána mnichovskou dohodou, nechala Británie a Francie v mnohem horším postavení ve srovnání s hitlerovským Německem, než tomu bylo v době mnichovské krize“.

Pro čtenáře by tedy nemělo být překvapením, že s mnichovskou dohodou v kapse nebyl Hitler vůbec zastrašen britskými a francouzskými zárukami Polska. Byl si dobře vědom britského odhodlání dosáhnout v otázce Gdaňska mírového narovnání, a tak jej od pokusu vyplnit své záměry s Polskem nemohlo nic odstrašit. Francouzi i Britové ovšem nikdy zcela vážně nezamýšleli tyto záruky vyplnit, a dívali se na ně naivně pouze jako na prostředek pro získání času a „odstrašení“ Hitlera. Byl to tento mylný odhad, že **odstrašení může být jaksi odděleno od demonstrování ochoty a schopnosti bojovat**, který způsobil, že Británie a Francie byly konečně postaveny tváří v tvář volbě mezi dodržením záruk, či ztrátě i toho posledního zbytku věrohodnosti, který jim ještě zbýval.

Avšak francouzské a britské usmířování ovlivnilo nejen Hitlerovo rozhodování, usmířování nacionalistické expanze také vedlo k nacionalistické expanzi dalších států. Na rozdělení Československa po mnichovské dohodě se podílelo nejenom Německo, ale rovněž i Polsko a Maďarsko, navzdory tomu, že to bylo přímé porušení přijatých pravidel Společnosti národů. Dále existuje jasné svědectví, že britské a francouzské „usmířování“ přesvědčilo sovětské vedení, že se jedná o nespolehlivé, „spojence“ proti Hitlerovi, a tím ovlivnili i Stalina, aby uzavřel s Hitlerem pakt o neútočení. Nakonec usmířování zpochybnilo důvěru malých evropských států, že by získaly proti Hitlerovi jakoukoli pomoc. „Jestliže Francie nebojovala, aby zastavila remilitarizaci Porýní, podnikla by vůbec něco, aby zabránila Hitlerovu pochodu na východ?“ Také dnes, když mezinárodní společenství čelí obnovené výzvě etno-nacionalismu, musí mít stále na paměti jaké nechtěné a nezamýšlené důsledky může s sebou přinést nedostatek odhodlání provést rozhodnou odvetnou vojenskou akci.

Od minulosti k přítomnosti

Jestliže si máme vzít poučení z minulosti, musíme stanovit obecné závěry a podobnosti se současností. Obecná ohrožení a konflikty, které způsobil nacionalismus v první polovině tohoto století, jsou vysvětleny „makedonským syndromem“, ve kterém „slabé a modernizující se státy ... byly často uchváteny etnickými skupinami, armádou, demagogy, kteří nabízeli nacionalismus jako nástroj pro uskutečnění jejich omezených zájmů“. „Iredentistický nacionalismus“, který z toho plynul, je zapletl do mezinárodních konfliktů s jejich sousedy, což pro změnu rozšířilo oheň nacionalismu do dalších států. Tento cyklus nacionalismu, který živí sám sebe, versus mezinárodní konflikt, je zjevně historicky mnohem silnější ve východní Evropě než v dalších částech světa, pravděpodobně jako důsledek „převahy etnického iredentismu“, který jako model chování v tomto regionu existuje dodnes.

John Mearsheimer napsal již začátkem devadesátých let, že konec studené války způsobí rovněž konec bipolárního světa a jeho nahrazení multipolárním světem povede k propuknutí konfliktů více, než tomu bylo dříve. V tomto ohledu to také opravdu byla multipolarita meziválečných let a „existence mnoha dvojic potenciálních konfliktů, které nabízely různé způsoby zapálení rozbůšky války v Evropě.“ Ovšem důležitější a prokázanou skutečností je, že to byl právě neúspěch Spojených států, Britů a Francouzů podniknout rozhodné akce

vojenského odstrašení proti Německu, které povzbudily Hitlera na jeho cestě směrem k expanzionismu.

Mearsheimer také zdůraznil roli tehdejší mezinárodní multipolární struktury a dovolil, že hypernacionalismus, který pomohl přivodit války před rokem 1945, byl „z větší části způsoben bezpečnostní konkurencí mezi evropskými státy, což přimělo evropské mocenské elity mobilizovat veřejnost, aby podporovala národní obranné úsilí“. V důsledku toho tzv. měkký nacionalismus se mohl snadno změnit na „tvrdý nacionalismus“ jako důsledek vazeb a struktury mezinárodního bezpečnostního systému. Dnešní mezinárodní společenství se také snaží definovat nové vazby a nové struktury pro moderní soudobý bezpečnostní systém, toto naučení z historie proto nesmí být zapomenuto. Jak jsem se již v této práci zmínil, **mezinárodní systém musí být založen na vzájemné potřebě a podpoře, a ne na vyvažujících se koalicích.**

V jedné své práci Mearsheimer uvedl tři důvody proč Francie a Británie nebyly schopny odstrašit Německo od útoku na Francii v roce 1940. První z nich je pro současnou situaci asi tím nejzávažnějším, neboť se vztahuje ke komunikaci mezi národy, jejich vojenské kapacitě a přijatým rozhodnutím. Obecně se soudilo, že německá armáda měla velkou vojenskou převahu vzhledem k Francii a Británii. Slovy francouzského maršála Petaina, „když válka začala, jediné co jsme mohli udělat proti německé převaze byla slova povzbuzení a naděje“. Při poválečném výzkumu se ale prokázalo, že taková převaha ve skutečnosti neexistovala; musíme se proto ptát do jaké míry Petainův postoj převládal a do jaké míry si bylo Německo vědomo tohoto francouzského pocitu inferiority?

Je samozřejmé, že Německo takový obraz francouzské a britské bezmocnosti jen podporovalo; francouzský defetismus nedělal nic jiného, než povzbuzoval německou agresivitu. Dalším důvodem neúspěšného odstrašení Německa byla francouzská neschopnost bojovat účinně proti německé taktice bleskové války (blitzkrieg), což způsobilo změnu německého rozhodnutí přejít od strategie dosažení omezených cílů ve Francii k strategii rozhodného vítězství a zaboru. Tato dvě naučení podtrhují **potřebu soudobých států udržovat dobře vycvičené a dobře vybavené ozbrojené síly, spolu s jasným plánem jejich využití, jako ukazatele schopnosti efektivně reagovat proti případné nepřátelské agresi.** Taková opatření by velmi podpořila věrohodnost odstrašení, obzvláště jestliže zlepšení může být docíleno na úrovni řízení, kontroly a nasazení jednotek OSN.

Události a akce, které přímo nebo nepřímo vedly k propuknutí nepřátelství, jsou pouze částí problému, který má být zodpovězen v tomto článku, týkající se spojení národních zájmů a kolektivní mezinárodní bezpečnosti. Morální stránka je samozřejmě také důležitá. Musíme se ale ptát, zda těch 50 milionů mrtvých druhé světové války, bylo spravedlivou cenou zaplacenou Hitlerovi, a zda bylo „správné“ a morální tu cenu zaplatit. Pokud ano, potom by bylo zřejmě ještě správnější jasně ukázat své odhodlání bojovat o pět let dříve a také podle toho jednat. Jinými slovy, **měli bychom cenu odstrašení hodnotit podle ceny, kterou bychom museli zaplatit, kdyby odstrašení selhalo či kdybychom se o ně nikdy opravdu nepokoušeli.** Aby dnes odstrašení skutečně fungovalo, cena, kterou jsme za ně ochotni zaplatit, musí odpovídat tomu, kolik jsme ochotni platit, když půjdeme do války. **V dlouhodobé perspektivě budou konečné náklady rozhodně nižší.**

Také historický pohled na motivy, které vedou lidstvo k válce, je poučný. Ve své vyčerpávající studii založené na výzkumu příčin, proč se státy uchylují k válce, aby řešily své spory, nazvané „Příčiny války“, shrnuje Geoffrey Blainey nejčastější faktory způsobující válku. Tři z nich se obzvláště týkají problematiky probírané v tomto článku. Podle Blaineyho:

„Při rozhodování pro válku nebo mír jsou političtí vůdci značně ovlivněni přinejmenším těmito šesti faktory:

1. Vojenská síla a schopnost použít armádu na předpokládaném válčišti;
2. Odhad jak se budou v případné válce chovat okolní státy;
3. Okolnost zda existuje vnitřní jednota či neshody v nepřátelské i vlastní zemi;
4. Nacionalismus a ideologie;
5. Stav ekonomiky státu a také jeho schopnost vydržet druh očekávané války;
6. Jaký je typ osobností a zkušenost těch, kteří se na tomto rozhodnutí podílejí.“

Dále Blainey píše, že občanská válka se stává mezinárodní záležitostí nejčastěji tehdy, když jedna strana konfliktu má „ideologické, rasové ap. napojení na jiný stát“, a že „mírové hnutí je dvousečným mečem, který může i při těch nejušlechtlejších záměrech podporovat jak mír, tak válku“.

Kenneth N. Waltz ukazuje ve své velice slavné knize „Člověk, stát a válka“, že „čím více západní demokracie toužily po míru, tím více se Hitler stával válečnickým, a i dnes v mezinárodní politice platí, že zvyšující se touha po míru může spíše zvýšit než snížit pravděpodobnost vypuknutí války“. Někteří vidí cestu k míru dlážděnou pacifistickými úmysly, avšak taková cesta než aby se „stala skutečným příspěvkem k světovému míru, ... mohla by spíše usplíšit příchod další velké války“.

Waltz popisuje Rousseauovu představu války. S válkou je to jako s bankovními loupežemi. Pokud se bude snižovat úroveň jejich prevence, bude se jejich množství zvyšovat. Podle Waltze, „války nastávají když není nic, co by jim bránilo. Stále existují osobní i státní důvody k válce, ale tyto bývají použity pouze tehdy, když stát cítí, že by mohl mít z jejich vyzkoušení zisk“. Snaha vyzkoušet svou schopnost válčení snižuje odhodlání ostatních států se takovému experimentování postavit.

Obecně se pokládá za samozřejmé, že nová generace vysoce destruktivních zbraní přivedla konec všem válkám. Waltz ale varuje, že „strach z moderních zbraní a ze zničení světové civilizace nepostačuje, aby vytvořil podmínky míru ...“ Dodává, že „bez ohledu na to jaké jsou jejich záměry, politici musí mít stále na mysli důsledky“ světové mezinárodní anarchie ve které žijí. Totiž: „Každý stát sleduje své vlastní zájmy, ať jsou jakkoli definovány, způsobem, který pokládá za nejlepší. Síla je jen prostředek dosažení vnějších cílů států, protože neexistuje stálý, spolehlivý proces urovnávání konfliktů, které nevyhnutelně vznikají mezi podobnými suverénními jednotkami v podmínkách mezinárodního bezvládní.“

(Dokončení příště)
-FUR-